

תוכן עניינים

3.....	חלק ראשון - רקע תיאורטי.....
3.....	המעבר משיחה לשיח אורייני.....
4.....	טיפול שפה כתובה באמצעות שפה דבורה.....
5.....	חלק שני – 3 פעילויות עם שני ילדים וניתוחן.....
5.....	הצגת הפעילויות.....
6.....	ניתוח הפעילויות.....
13.....	ביבליוגרפיה.....
14.....	נספחים.....
14.....	תיעוד הפעילויות.....

חלק ראשון - רקע תיאורטי

המעבר משיחה לשיח אורייני

ילדים העוברים מגן החובה לכיתה א בבית הספר ניצבים בפני מעבר למציאות חדשה מבחינות רבות, ביניהן הדרישה ללימודיות והישגיות שכמעט ולא הייתה קיימת בגן, ולכן ניתן לומר כי בבית הספר הילדים נדרשים לראשונה להצלחה אקדמית. הדרישה העיקרית והחשובה ביותר בשלב ההתחלתי של בית הספר, היא השגת שליטה במערכת הכתב – קריאה וכתבה, הכוללת בין היתר את המאפיינים השפתיים הייחודיים של השפה הדבורה (אלימלך & ארם, 2016). היכולת לשלוט בשלל הרכיבים של מערכת הכתב נקראת אוריינות, והיא מוגדרת כמכלול היכולות המסוגלות להוביל להצלחה אקדמית (אבני-שיין ח', 2014).

אחת היכולות האורייניות אותה נדרשים ילדים להשיג עם המעבר לבית הספר, נקראת השיח האורייני, המוגדר כיכולת להבין ולהפיק בעל פה ובכתב טקסטים הנושאים את החותם של התרבות האוריינית, האופיינית בדרך כלל לאופנות הכתובה (בלום-קולקה, 2008). בלב השיח האורייני עומדת היכולת לבנות טקסטים אוטונומיים, לכידים ונהירים מבחינה פתית ותוכנית, שהולמים את נסיבות השיח והסוגה. מאפייני השיח האורייני כוללים את מה שנדרש בכדי לבנות טקסטים כמו זה שתואר לעיל: היכולת לשוחח ולכתוב על דברים שאינם כאן ועכשיו אלא מנותקים מהקשר מידי, להבין טקסטים מורכבים, להתנסח בצורה נהירה מבחינה לשונית, תוך אספקת תוכן הכרחי ומספיק עבור המאזין/הקורא ושליטה במושכמות של הסוגות השונות (צור, סגל, & רום, 2012). מבחינה שפתית, השיח האורייני מאופיין במבעים ארוכים ממשפט בודד העוסקים באותו נושא, אוצר מילים מדויק וקבוע יחסית לפי הסוגה, ושימוש באמצעים תחביריים מורכבים וקבועים לסוגות השונות (בלום-קולקה & צימרמן, 2003).

בכדי להשיג שליטה טובה בשיח האורייני, נדרשים מספר תנאים המתחלקים באופן כללי לשלוש קטגוריות: 1) ידע צופן – פענוח הכתוב. יכולת זו מתייחסת לרמה של פענוח הקוד הכתוב, וכוללת בה מיומנויות כמו קשר אות-צליל, מודעות פונולוגית ופונמית, וידע על מושגי דפוס ואותיות. אמנם, זהו הבסיס בלבד בכדי להגיע לשיח אורייני, והוא הכרחי בכדי לעבור לרמות אורייניות גבוהות יותר: 2) ידע שפה – הבנת הנקרא. ניתן לפענח היטב את הקוד הכתוב ללא הבנה של הנקרא, כלומר, מדובר ברמה אוריינית אחרת. הידע השפתי הנדרש לשיח האורייני כולל אוצר-מילים הבנתי והבעתי ויכולת להשתמש בתחביר מורכב, בכדי לאפשר הבנה והבעה של מבעים המאפיינים את השיח האורייני. מלבד הכישורים השפתיים, השיח האורייני דורש גם: 3) ידע שיחה – פרגמטיקה. על הילד המשתמש בשיח האורייני להשתמש בכללים תקשורתיים בכדי שהשיח יוכל להתנהל בצורה חלקה, כמו חילופי תורות הולמים ושמירה על זרימה והתנהלות של השיחה. בנוסף, בשיח האורייני יש צורך להשתמש בהרחבות של תכני השיח המובעים, הן בעלילות מורכבות, מתן מידע המהווה רקע ונותן גוון לנאמר ועוד (בלום-קולקה, 2008).

קשיים בפיתוח שיח אורייני יכולים לנבוע מקושי בכל אחד מהתחומים הנדרשים לשם שיח כזה שצוינו לעיל. כך למשל, ילדים לקויי קריאה עשויים להתקשות בפענוח הצופן הכתוב, וילדים לקויי שפה בהבנת הנקרא (אבני-שיין ח', 2014).

חלק שני – 3 פעילויות עם שני ילדים וניתוחן

הצגת הפעילויות

הניתוח המוצע להלן מתבסס על שלוש פעילויות שהועברו לשני ילדים בגילאי גן – דוד (בן 07: 5) ויוסי (בן 00: 5). לפני כל ילד הוצעה כל אחת מן הפעילויות באופן דומה, אך עם כל אחד מהם התפתחה ההתרחשות לכיוונים מעט שונים, בהתאם לכיוונים אליהם משך הילד. הפעילויות:

פעילות ראשונה – כתיבת מכתב

תיאור הפעילות: שיחה אודות הרעיון של כתיבת מכתב לאדם אחר, למה כותבים מכתב ואיך הוא צריך להראות. בעקבות השיחה, כתיבה בפועל של המכתב, כאשר הילד אומר לי מה לכתוב ואנו מקיימים דיון על כך. לאחר ניסוח כלל המכתב הילד יוסיף כותרת משלו למכתב, ויכתוב עוד מה שהוא רוצה על גביו.

רציונל: כתיבת מכתב מהווה סוגה מסוימת של שיח כתוב, ובאמצעות השיחה המקדימה אודות כך נוכל להביא לאינטראקציה בין שיח דבור לכתוב, והשפעה הדדית ביניהם.

פעילות שנייה – הכנת כדורי שוקולד

תיאור הפעילות: שיחה אודות הכנת כדורי שוקולד, אילו מצרכים יש להביא לשם כך, מה צריך לעשות וכו'. לאחר מכן נעבור להכנת כדורי שוקולד באמצעות מצרכים שאכין לכך מראש. לאחר הכנת כדורי השוקולד, נכתוב יחד מתכון להכנת כדורי שוקולד, כאשר הילד מנסח ואני עוזרת לו. נדון סביב הידע שצריך להכניס במתכון, איך לעצב אותו ולסדר על גבי הדף.

רציונל: לפעילות מספר שלבים: שיח דבור אודותיה, ביצועה בפועל תוך כדי שיחה ותיאור מה עושים, ולאחר מכן כתיבה שלה בפועל. לכתיבה של מתכון מאפיינים ייחודיים, וגם אוצר מילים ספציפי (מצרכים, מערבלים, עיסה), כך שהשיח המקדים אודות כך עשוי לתרום ליצירת המתכון הכתוב.

פעילות שלישית – היפוך תפקידי גננת/תלמיד

תיאור הפעילות: הילד בוחר משחק/נושא/רעיון שהוא מאוד אוהב ומחובר אליו, ומלמד אותי עליו כאילו הוא הגננת ואני התלמיד. לפני תחילת הפעילות יוסבר לילד שאנחנו משחקים ב"כאילו" שהוא הגננת ואני התלמיד, ותפקידו הוא ללמד אותי על משהו שהוא אוהב, כמו משחק מחשב או תכנית כלשהי שהוא מתעניין בה. נקיים דו שיח אופייני לגננת ותלמיד, כשאני אכוון את ההוראה שלו באמצעות שאלות מוסוות בתור התלמיד.

רציונל: בעת לקיחת תפקיד הגננת הילד עשוי לנקוט בשיח אורייני כפי שהוא רואה בגן בו הוא נמצא. באמצעות פעילות זו ניתן יהיה לבחון את ההשפעה של השפה הדבורה אליה נחשף הילד בגן, על יכולת השיח האורייני שלו.